

O trudnych eklezjonimach w parze językowej rosyjski-polski

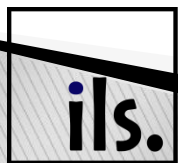
(wybrane przykłady)

Konferencja TEPIŚ, 17 października 2021

Anna Szczęsny, ILS UW

Uwagi wstępne

1. Opracowania leksykograficzne i poprawnościowe.
2. Wybrane przykłady PL-RU.
3. Wybrane przykłady RU-PL.
4. Wiedza onomastyczna jako wsparcie na różnych etapach przekładu.
5. Wnioski i postulaty.

Instytut
Lingwistyki
Stosowanej

UNIwersYTET IM. ADAMA MICKIEWICZA W POZNANIU

762311

ANTONI MARKUNAS
TAMARA UCZITIEL

LEKSYKON CHRZEŚCJAŃSTWA

rosyjsko-polski i polsko-rosyjski

ЛЕКСИКОН ХРИСТИАНСТВА

руско-польский и польско-русский

POZNAŃ 1999

Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie

Antoni Markunas, Tamara Uczitiel

**POPULARNY SŁOWNIK SAKRALIZMÓW
POLSKICH I UKRAIŃSKICH**

**ПОПУЛЯРНИЙ СЛОВНИК ПОЛЬСЬКИХ
ТА УКРАЇНСЬКИХ САКРАЛІЗМІВ**

Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie

1000236384

POZNAŃ 2001

Helena Fediukina

**LEKSYKON
TERMINOLOGII
PRAWOSŁAWNEJ
ROSYJSKO-POLSKI**

Христианство
РУССКО-ПОЛЬСКИЙ СЛОВАРЬ

CHRZEŚCJAŃSTWO
SŁOWNIK ROSYJSKO-POLSKI

**ROMAN
LEWICKI**

B
W 1334137

PISOWNIA SŁOWNICTWA RELIGIJNEGO

Renata Przybylska
Wiesław Przyczyna

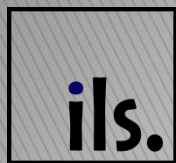
Teolingwistyka 10

Abp Jakub Kostiuczuk,
ks. Jerzy Tofiluk, ks. Marek Ławreszuk,
ks. Włodzimierz Misijuk, Jarosław Charkiewicz

Specyfika polskiej terminologii prawosławnej. Koncepcja normatywizacji pisowni

Białystok 2016

Przykłady PL-RU

Instytut
Lingwistyki
Stosowanej

Przykład 1:

Złożone określenia Maryi w nazwie świątyni

A: Bazylika **Niepokalanej Wszechpośredniczki łask** = Базилика Непорочной **Всехpośredнической Милости**

B: Базилика **Непорочной** (Пресвятой) **Девы Марии, Благодатной Заступницы**

A: кажется, тут нужна консультация священника

B: Причем католического, носителя русского языка. ("**Благодатная Заступница**" - определение взято из католических молитв на русском, значит примерно то же, что "**Pośredniczka łask Boskich**") . Вообще-то мне думается, в заглавии следовало бы ограничиться основным названием, именно по принципу главного храма данного комплекса, т.е. базилика Непорочного Зачатия Девы Марии (а подробности про благодать – потом).

C: Niepokalana Wszechpośredniczka łask - **Непорочная Посредница всякой Благодати**

D: Ksiądz powiedział: **Благодатная Заступница**, а в скобках, в тексте, **Посредница между Сыном Божьим и Людьюми.**

Przykład 2:

Motywacja obiegowej nazwy obiektu sakralnego

A: "Sanktuarium Matki Bożej Świątorodzinnej"?

Mam problem z tłumaczeniem "Świątorodzinnej".

B: Вероятно, **Санктuariй Святого Семейства** - имеется в виду городок Studzianna?

B: Это название церкви нашла на русскоязычном сайте францисканцев, там особо почитаемая икона Святого Семейства именно

A: нашел это название, но странно, что перевод так отличается, куда же Божья Матерь делась?

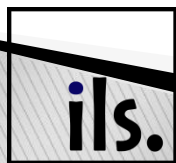
B: Думаю, "пропала" из-за общего названия санктуария.

B: А в описании наверняка появится история чудотворной иконы и голоса Богоматери, который услышал больной Войцех Ленартович.

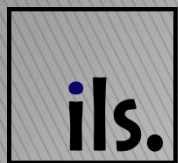
*Rozwiązanie alternatywne: **Санктuariй Богоматери Святого Семейства***

Wnioski

1. Świadomość złożoności nazwy, jej składowych i ich znaczenia.
2. Pełne zrozumienie odniesienia konfesyjnego (katolicyzm).
3. Poszukiwanie w zasobach tekstów paralelnych w języku docelowym (rosyjskim) ekwiwalentów części nazwy (tu: określę Maryi zaczerpniętych z modlitw).
4. Waga konsultacji ze specjalistą-nietłumaczem.
5. Świadomość pochodzenia nazwy obiegowej (od ikononimu) i jej relacji do nazwy oficjalnej.
6. Wybór nazwy ze względu na powyższą wiedzę – i cel tekstu. Możliwość zastosowania dubletu.

Przykłady RU-PL

Instytut
Lingwistyki
Stosowanej

Przykład 1

церковь Спаса Нерукотворного

Inna tradycja (chrześcijaństwo prawosławne) sprzyjała stworzeniu odpowiednika typu przedstawienia **Спас Нерукотворный**:

- Chrystus Nie Ręką Ludzką Uczyniony, Zbawiciel Nie Uczyniony Ludzką Ręką (ekwiwalent uznany, tłumaczony).
- Acheiropoietos - zapożyczenie z greki, mandylion – gr. < łac.

Proponowane rozwiązanie: **cerkiew Zbawiciela Nie Uczynionego Ludzką Ręką**

Przykład 2:

церковь Василия (Великого) на Горке (Васильевская церковь)

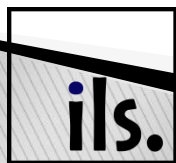
Encyklopedia PWN (online):

„Wśród licznych cerkwi z XIV–XVI w. m.in.: **Wasyla z Gorki**, Kosmy i Damiana, Piotra i Pawła, Pokrowa i Roźdiestwa Bogorodicy [...]”.

- nieuwzględnienie ekwiwalentu uznanego imienia świętego,
- zastosowanie nieodpowiedniej techniki, czyli transkrypcji,
- posłużenie się analogią do egzonimu cerkiew Wasyla Błogosławionego (w Moskwie), z broszury i uchwały Komisji Standaryzacji Nazw Geograficznych.

Taki zabieg może dać dobre rozwiązanie, jednak tu mamy do czynienia z poświęceniem obiektu **innemu świętemu**: cerkiew w Pskowie ma za patrona Bazylego Wielkiego, moskiewska zaś Bazylego Moskiewskiego (którego imię zostało spolszczone również w wariancie Wasyl Błogosławiony).

Proponowane rozwiązanie: **cerkiew Bazylego Wielkiego na Górcie**.

Instytut
Lingwistyki
Stosowanej

Przykład 3:

- **Спасо-Мирожский монастырь** (Спасо-Преображенский Мирожский монастырь в Пскове, Спасо-Преображенский Мирожский мужской монастырь),
- **Спасо-Андроников монастырь**, Андроников Нерукотворного Спаса, Андроников в честь Нерукотворного Образа Спасителя мужской монастырь.

Część właściwa eklezjonimu najczęściej jest przymiotnikowa: część odtoponimiczna (Мирожский), od hagianimu (Андроников), oraz od wezwania głównej świątyni kompleksu (Спасо-Преображенский).

Wersja tłumaczona:

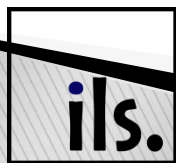
męski monastyr Przemienienia Pańskiego nad rzeką Mirożą – do zaakceptowania

***monastyr Zbawiciela i Andronika** – trudna do przyjęcia, nie oddaje wewnętrznej hierarchii znaczeń

Wersja transkrybowana z modyfikacją:

monastyr Spaso-Mirożski, monastyr Spaso-Andronikowski

W obu przykładach oryginałem, wobec którego zastosowano transfer, jest skrócona, najbardziej frekwencyjna wersja eklezjonimu. Warto zwrócić uwagę na dwuznaczność **Спасо-** (odniesienie do Zbawiciela lub do Przemienienia Pańskiego).

Instytut
Lingwistyki
Stosowanej

1.3. Eklezjonimy – podziały wewnętrzne

Klasyfikacje strukturalne

(np. ze względu na
apelatyw, determinanty
motywację)

Klasyfikacje strukturalno- semantyczne

(prosta/złożona część
proprialna;
obecność
hagionimu/nazwy
ważnego wydarzenia lub
pojęcia sakralnego)

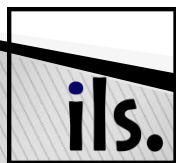
Zastosowania praktyczne wiedzy onomastycznej:

- świadomość **wariantywności** i wzajemnych relacji pomiędzy wariantami, zakresu ich użycia (oficjalny, obiegowy, skrócony);
- wiedza o **złożoności struktury gramatycznej i semantycznej**, związków z innymi klasami onimów (przede wszystkim z hagionimami, heortonimami, ikononimami – to czynnik szczególnie ważny przy ustalaniu **poziomu ekwiwalencji**).

Cechy eklezjonimów a etapy procesu przekładu

Warto je uwzględnić na etapie:

- przygotowania (przegląd zasobów tekstowych w języku wyjściowym i docelowym),
- decyzji co do wyboru/ograniczenia wariantów nazwy wyjściowej;
- wyboru spośród odpowiedników uzualnych/uznanych, decyzji o ich zastosowaniu lub nie;
- doboru technik tłumaczeniowych (zdeteminowanych projektem przekładowym, wiedzą odbiorcy tekstu w języku docelowym).

Instytut
Lingwistyki
Stosowanej

Przegląd eklezjonimów prawosławnych w Polsce – zestawienie wariantów (obieg wewnętrzny)

Wykaz adresowy parafii PAKP:

*Zaśnięcia **NMP*** – 21 obiektów

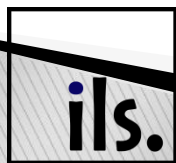
*Zaśnięcia **Przenajświętszej Bogurodzicy*** – 6 obiektów (diecezja wrocławsko-szczecińska)

Strony internetowe parafii i diecezji:

*Zaśnięcia Przenajświętszej **Bogurodzicy/Bogarodzicy*** (strona diecezjalna);

*Zaśnięcia Najświętszej **Marii Panny**, Zaśnięcia Najświętszej **Bogurodzicy**,*

*Zaśnięcia **Bogurodzicy**, Zaśnięcia **NMP (N.M.P.)***

Instytut
Lingwistyki
Stosowanej

Przegląd eklezjonimów prawosławnych – zestawienie wariantów (obieg zewnętrzny)

NID, rejestr zabytków: *Zaśnięcia NMP*, *Zaśnięcia Bogurodzicy*, *Zaśnięcia Marii*, *Zaśnięcia Najświętszej Bogurodzicy*, *Zaśnięcia Przenajświętszej Bogurodzicy*, *Zaśnięcia Matki Boskiej*, *Zaśnięcia MB*, pw. **Wniebowzięcia NMP** (sic!) – Hrubieszów

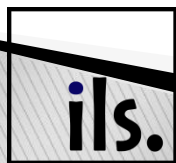
Dominujący schemat z Wikipedii: w artykule hasłowym *cerkiew Zaśnięcia Najświętszej Maryi Panny*, a w pierwszym zdaniu definicji, pod zdjęciami lub jako nazwy alternatywne – *cerkiew Zaśnięcia Przenajświętszej Bogurodzicy/Zaśnięcia Matki Bożej*.

Wnioski z przeglądu

Eklezjonimy z badanej grupy (endonimy) jako efekt **domniemanego tłumaczenia**.

1. Zróżnicowanie **określeń Matki Bożej** (tendencje asymilacyjne).
2. Dominacja akronimu **NMP** - przyczyny:
 - zasada ekonomii środków językowych (wykazy, media elektroniczne)
 - uzus, wpływy lokalne (rzymskokatolickie).
3. Określenie **Bogurodzica**, z przymiotnikami (**Najświętsza/Przenajświętsza**) – zgodne z koncepcją normatywizacji polskiej terminologii prawosławnej: w nazwach najmłodszych parafii.
4. Incydentalne użycie heortonimu transkrybowanego z cerkiewnośłowiańskiego *Uspienije*.
5. W obiegu zewnętrznym: przewaga zasymilowanej formy imienia *Maryja* zamiast *Maria*.

Wniosek dla tłumacza: w odniesieniu do **egzonimów**, w tłumaczeniu na polski, nie powinno się stosować „asymilujących” określeń NMP, Maryja.

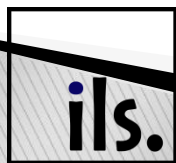

Kwestia apelatywów: monaster vs. monastyr

- ▶ **obie formy są poprawne** w świetle SJP
- ▶ **monaster**: jedna forma zalecana w koncepcji normatywizacji polskiej terminologii prawosławnej
- ▶ **monastyr**: jedyna forma zarejestrowana w broszurach i uchwałach KSNG

Rozwiązanie:

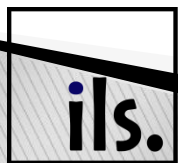
- dwuwariantowość, arbitralność (w przypadku egzonimów i w starszych tekstach dotyczących realiów polskich – „prawo nie działa wstecz”)
- przypisanie formy monaster obiektom w Polsce, zaś monastyr - egzonimom

Instytut
Lingwistyki
Stosowanej

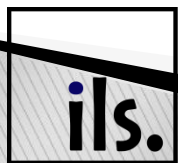
Wnioski (i problemy) dla tłumaczy

1. Wpływ funkcji tekstowej onimu i do dominującej funkcji tekstu jako całości na wybór rozwiązania.
2. Wariantywność nazw jako problem (etap analizy oryginału, etap właściwego tłumaczenia).
3. Ekwiwalent uznany – problem statusu, kryteriów i źródła.
4. Obieg oficjalny a kodyfikacja (słowniki, zalecenia normatywne).
5. Kryterium tła kulturowego, w tym konfesyjnego (wybór apelatywu, wybór proprium składowego).

Podsumowanie (z myślą o tłumaczach)

Zasady ogólne, które powinny przyświecać tłumaczowi w sytuacji trudnych wyborów, to poszanowanie odmienności językowo-kulturowej i unikanie analogii oraz bezrefleksyjnych substytucji pojęć, za którymi kryją się inne treści, mimo że istnieje znacząca część wspólna. Wymaga to nie tylko uprzedniego ustalenia kontekstu translacyjnego (celu i odbiorcy komunikatu) i dostosowanych do niego technik, lecz także podejścia interdyscyplinarnego uwzględniającego wiedzę z zakresu onomastyki, kultury języka, historii, teologii.

Instytut
Lingwistyki
Stosowanej